

KS. ROMAN BUCHTA
WYDZIAŁ TEOLOGICZNY UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH
ROMAN.BUCHTA@US.EDU.PL
ORCID: 0000-0001-9984-3910

„KOŚCIÓŁ DOMOWY” – RODZINA UCZESTNICZĄCA W ŻYCIU WSPÓLNOTY PARAFII. STUDIUM NA PODSTAWIE BADAŃ W ARCHIDIECEZJI KATOWICKIEJ

DOI: <https://doi.org/10.12775/TiCz.2024.015>

Streszczenie. Teologia rodziny jako „Kościoła domowego” znalazła pełne rozwinięcie w nauczaniu II Soboru Watykańskiego. Rodzi się jednak wątpliwość, czy w taki sposób postrzegają siebie i są postrzegane we wspólnocie parafii współczesne chrześcijańskie rodziny? Czy są świadome swojej misji i odpowiednio do jej podjęcia przygotowane? Celem opracowania jest prezentacja wyników badań empirycznych przeprowadzonych wśród małżonków oraz kapłanów archidiecezji katowickiej w latach 2020–2021. Analiza wyników badań, zestawiona z przesłankami katechetyczno-duszpasterskimi stała się podstawą dla opracowania dokumentu *Duszpasterstwo (rodzin) archidiecezji katowickiej. Plan strategiczny na okres (2021–2025)*. W wybranych parafiach rozpoczęła się jego pilotażowa aplikacja, mająca na celu ożywienie uczestnictwa rodzin w życiu wspólnot parafialnych.

Słowa kluczowe: Kościół domowy, katecheza mistagogiczna w rodzinie, wspólnota parafialna, duszpasterstwo rodzin, archidiecezja katowicka.

Abstract. “Domestic Church”—A Family Involved in the Life of the Parish Community: A Study Based on Research Conducted in the Archdiocese of Katowice. A theology of the family as the “domestic Church” was fully developed in the teachings of the Second Vatican Council. However, the question arises whether this is how contemporary Christian families see themselves and are perceived in the parish community.

Are they aware of their mission and properly prepared to undertake it? The purpose of the paper is to present the results of empirical research conducted among spouses and priests of the Archdiocese of Katowice in 2020–2021. The analysis of the results of the research, juxtaposed with the catechetical and pastoral premises, became the basis for the development of the document *Pastoral Care (of Families) of the Archdiocese of Katowice: Strategic Plan for 2021–2025*. Its pilot application has begun in selected parishes, aiming to revitalize family participation in the life of parish communities.

Keywords: domestic Church, mystagogical catechesis in the family, parish community, pastoral care of families, Archdiocese of Katowice.

WPROWADZENIE

Sięgająca antyku chrześcijańskiego teologia rodziny jako „Kościoła domowego”, znalazła swoje rozwinięcie w nauczaniu II Soboru Watykańskiego oraz kolejnych papieży. Rodzi się jednak pytanie, czy w taki właśnie sposób – jako wspólnotę „Kościoła domowego” – postrzegają siebie współczesne chrześcijańskie rodziny? Czy są świadome swojej misji i odpowiednio do jej podjęcia przegotowane? Celem opracowania nawiązującego do programu duszpasterskiego na rok 2023/2024 „Uczestniczę we wspólnocie Kościoła”¹ oraz stanowiącego naukową kontynuację tematyki II Kongresu Teologii Praktycznej², jest prezentacja i omówienie wyników badań empirycznych przeprowadzonych wśród małżonków oraz kapłanów archidiecezji katowickiej w latach 2020–2021. Analiza wyników badań, zestawiona z przesłankami katechetyczno-duszpasterskimi, przyczyniła się do wypracowania postulatów duszpasterskich mających ożywić uczestnictwo rodzin w życiu wspólnot parafialnych.

¹ Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Uczestniczę we wspólnocie Kościoła. Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2023/2024* (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2023).

² II Kongres Teologii Praktycznej pt. „Parafia Jutra” odbył się w Licheniu w dniach 18–21 września 2023 roku. Organizatorami wydarzenia były stowarzyszenia teologów pastoralistów, liturgistów, homiletów i katechetów polskich.

1. RODZINA KOŚCIOŁEM DOMOWYM

Genezy pojęcia „domowy Kościół” należy doszukiwać się w pismach Nowego Testamentu. Jest to szczególnie widoczne w listach św. Pawła, który wielokrotnie wyraził przekonanie, że Kościół urzeczywistnia się w rodzinach³. Nadprzyrodzony charakter chrześcijańskiego małżeństwa, ukazany przez św. Pawła w odniesieniu do miłości Jezusa Chrystusa wobec Kościoła (Ef 5,23–32), przyczynił się do postrzegania rodziny jako ważnego podmiotu wychowania religijnego⁴.

Zainicjowane w czasach apostołskich spojrzenie na rodzinę sprawiło, że w okresie patrystycznym obok struktur oficjalnego katechumenatu istniał katechumenat rodzinny, zwany także domowym, który przetrwał aż do późnego średniowiecza. Podkreślić należy, że rodzina w Kościele starożytnym była nie tylko miejscem przekazywania wiary, ale także miejscem wprowadzania w życie liturgiczne Kościoła i kształtowania postawy apostołskiej⁵. Po wiekach zapomnienia, termin „domowy Kościół” powrócił do literatury teologiczno-pastoralnej. Swoje rozwinięcie znalazł on w nauczaniu Soboru Watykańskiego II. Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium* nazwała rodzinę „niejako domowym Kościołem”⁶. Z kolei w dekrete o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* zostało wyrażone przekonanie, że rodzina poprzez wzajemną miłość członków i wspólnie zanoszoną do Boga modlitwę staje się „jakby domowym sanktuarium Kościoła”⁷. Podstawę mówienia o małżeństwie i rodzinie jako „domowym Kościele” stanowi fakt, że małżeństwo katolickie jest sakramentem. Ze

³ Por. np. 1 Kor 1,2; 10,16–18; 2 Kor 1,1; 1 Tes 1,1.

⁴ Marek Fiałkowski, „Rodzina domowym Kościołem,” w *Teologia pastoralna*, vol. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*, red. Ryszard Kamiński (Lublin: Wydawnictwo ATLA 2, 2000), 171; Wojciech Cichosz, „Duchowość małżeńsko-rodzinna w publikacjach Księdza Profesora Ireneusza Werbińskiego,” *Studia Włocławskie* 22 (2020): 91–106.

⁵ Piotr Poręba, „Wychowanie religijne w rodzinie,” w *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, red. Franciszek Adamski (Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, 1973), 186.

⁶ „Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*,” w Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie* (Poznań: Pallottinum, 2002), nr 11.

⁷ „Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*,” w Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie* (Poznań: Pallottinum, 2002), nr 11.

swej natury jest ono zatem eklezjotwórcze. W takiej perspektywie rodzina staje się społecznością zbawienia, przez co identyfikuje się z Kościołem jako społecznością zbawienia i otrzymuje w nauczaniu Soboru określenie „domowego Kościoła”⁸.

Temat „domowego Kościoła” podjęty został także w nauczaniu Jana Pawła II. W adhortacji *Christifideles laici* papież stwierdził wprost, że rodzina jest naturalną i podstawową szkołą wiary, gdyż jest „Kościołem domowym”⁹. W codziennym życiu chrześcijańskiej rodziny dzieci zdobywają pierwsze „doświadczenie Kościoła”, które potwierdza się i pogłębia wraz z ich stopniowym, aktywnym i odpowiedzialnym włączaniem się w życie szerszej wspólnoty kościelnej. Skuteczność wtajemniczenia, mająca na celu rozwinięcie w dzieciach „zmysłu Kościoła”, jest jednak uzależniona od świadomości małżonków i rodziców chrześcijańskich, że „ich «Kościół domowy» ma swój udział w życiu i misji Kościoła powszechnego”¹⁰.

Nowość papieskiego nauczania na temat rodziny jako „domowego Kościoła” najpełniej oddana została w adhortacji *Familiaris consortio*. W dokumencie wydobyto i usystematyzowano pełną treść określenia rodziny chrześcijańskiej jako „Kościoła domowego”. Jan Paweł II nie pozostawił wątpliwości, że pomiędzy Kościołem powszechnym a „Kościołem domowym” zachodzi ścisła relacja, przyjmująca charakter wzajemnej zależności: „Kościół znajduje w rodzinie, zrodzonej z sakramentu, swoją kolebkę i miejsce, w którym wchodzi w pokolenia ludzkie, a one – w Kościół”¹¹. Eklezjotwórczą funkcję rodziny można ująć posługując się kategoriami podstawowych funkcji Kościoła urzeczywistniających go w świecie. Kościół realizuje samego siebie przez spełnianie prorockiej, kapłańskiej i królewskiej funkcji Chrystusa. To samo potrójne posłannictwo, wynikające z sakramentalnej więzi chrześcijańskich małżonków z Chrystusem

⁸ Piotr Poręba, „Rodzina chrześcijańska „małym Kościołem,” w *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, red. Franciszek Adamski (Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, 1982), 182.

⁹ Wojciech Cichosz, *Wychowanie integralne. Praktyczna recepcja Gimnazjum w Zespole Szkół Katolickich im. św. Jana Pawła II w Gdyni 1992–2019* (Pelplin: Bernardinum, 2019), 154.

¹⁰ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Christifideles laici* (Katowice: Drukarnia Diecezjalna, 1989), nr 62.

¹¹ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Familiaris consortio* (Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 2000), nr 15.

Prorokiem, Kapłanem i Królem sprawia, że rodzina staje się wspólnotą wierzącą i praktykującą, wspólnotą dialogu z Bogiem i wspólnotą w służbie człowiekowi¹².

Szczególne relacje pomiędzy rodziną chrześcijańską a Kościołem – konkretnie parafią – zdefiniować należy jako wynikające z miłości zadania dotyczące tworzenia wspólnoty osób, służby życiu, udziału w życiu społeczeństwa oraz uczestnictwa w życiu i posłannictwie Kościoła¹³. Z punktu widzenia formacji chrześcijańskiej – rozumianej jako wychowanie w wierze – istotne znaczenie odgrywa ostatnie z wymienionych zadań, będące realizacją funkcji prorockiej, kapłańskiej i królewskiej. Wyraża się to między innymi w działaniach wychowawczych o charakterze inicjacyjnym, które mają zostać podjęte w ramach katechezy rodzinnej¹⁴.

2. KU STRATEGII DUSZPASTERSTWA RODZIN

Ze względu na ogólnoswiatową pandemię koronawirusa rok 2020 pozostanie dla ludzkości szczególną cezurą czasową. W poszczególnych krajach wprowadzono przepisy szczegółowo regulujące niemal wszystkie przestrzenie życia społecznego. Ograniczenia te nie pozostały bez wpływu także na kształt życia religijnego¹⁵. Zamknięte świątynie oraz możliwość uczestnictwa w liturgii jedynie za pośrednictwem środków przekazu i mediów społecznościowych sprawiły, że wielu ludzi przeżywało liturgiczne obchody Wielkiej Nocy oraz kolejnych niedziel paschalnych we wspólnocie najbliższej rodziny. Nierzadko, zgodnie ze wskazaniem biskupów diecezjalnych, właśnie we wspólnocie rodzinnej miało miejsce bezpośrednie przygotowanie dzieci do przyjęcia sakramentu pokuty i pojednania oraz

¹² Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Familiaris consortio*, nr 49–64.

¹³ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Christifideles laici*, nr 17.

¹⁴ *Katechizm Kościoła Katolickiego* (Poznań: Pallottinum, 1994), nr 1657.

¹⁵ Roman Buchta, Wojciech Cichosz, and Anna Zellma, „Religious education in Poland during the COVID-19 pandemic from the perspective of religious teachers of the Silesian voivodeship,” *Religions* 8, no. 650 (2021): 1–13 (<https://www.mdpi.com/2077-1444/12/8/650>).

I Komunii św.¹⁶. Rodziny stanęły zatem wobec konieczności wypełnienia zadań właściwych dla katechumenatu. Rodzi się jednak pytanie, czy i w jakim stopniu rodziny są świadome swojej misji i odpowiednio do jej podjęcia przygotowane?¹⁷.

Mając na względzie wypracowanie całościowej strategii duszpasterstwa rodzin, przeprowadzono badania ankietowe wśród małżonków, kapłanów oraz doradców życia rodzinnego w archidiecezji katowickiej. W ramach niniejszego opracowania przedstawione zostaną wyniki badań małżonków oraz kapłanów.

Badania małżonków przeprowadzone zostały w okresie od października 2020 roku do stycznia 2021 roku. Formularz ankiety zamieszczony został na stronie internetowej Wydziału Duszpasterstwa Rodzin archidiecezji katowickiej¹⁸. Adresatami ankiety były zarówno małżeństwa formujące się w jednej ze wspólnot parafialnych, jak i te obecne w życiu parafii, lecz pozostające poza poszczególnymi wspólnotami. Celem badania była diagnoza duchowych potrzeb małżonków oraz poczucia ich współodpowiedzialności za parafię, co pozostaje w pełnej zgodności z celami programu duszpasterskiego Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2023/2024 „Uczestniczyć we wspólnocie Kościoła”¹⁹.

W badaniu ankietowym małżonków wzięło udział 849 osób. Aż 97,1% ankietowanych zadeklarowało, że żyje w sakramentalnym małżeństwie. Pod względem długości stażu wspólnego pożycia, najliczniejszą – prawie identyczną – grupę stanowiły osoby o „średnim stażu małżeńskim”, tzn. w przedziale od 16 do 30 lat (33,7%) oraz w przedziale od 6 do

¹⁶ Zarządzenie Arcybiskupa Katowickiego Wiktora Skworca z dnia 4 maja 2020 roku o częściowej zmianie regulacji prawnych, <https://www.archidiecezjakatowicka.pl/o-diecezji/aktualnosci/1277-czesciowa-zmiana-regulacji-prawnych-2> (dostęp: 14.04.2024).

¹⁷ Wioletta Szymczak, „Rodzina jako Kościół domowy a wspólnotowe życie i funkcjonowanie Kościoła,” w *Uczestniczyć we wspólnocie Kościoła. Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2023/2024. Zeszyt teologicznopastoralny* (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2023), 81.

¹⁸ *Strategia duszpasterstwa (rodzin) Archidiecezji Katowickiej*. <https://rodzina.archidiecezjakatowicka.pl/materialy-i-dokumenty/dokumenty-do-pobrania> (dostęp: 3.09.2023).

¹⁹ Waldemar Musioł, Wioletta Szymczak, „Program duszpasterski *Uczestniczyć we wspólnocie Kościoła*,” w *Uczestniczyć we wspólnocie Kościoła. Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2023/2024. Zeszyt teologicznopastoralny* (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2023), 13–15.

15 lat (33,6%). Najmłodszy małżonkowie w długości pożycia od 0 do 5 lat stanowili 15,8% ogółu respondentów, zaś w przedziale od 30 do 50 lat 16,5%. W badaniu wzięli także udział nieliczni małżonkowie o stażu powyżej 50 lat wspólnego pożycia (0,4%). Na umieszczone w ankiecie pytania zamknięte respondenci odpowiadali, posługując się skalą od 1 do 5, gdzie odpowiedzi oznaczały kolejno: zdecydowanie nie (1); raczej nie (2); trudno powiedzieć (3); raczej tak (4); zdecydowanie tak (5).

Na pytanie o znaczenie w życiu osobistej relacji z Bogiem, aż 748 osób (88,1%) zadeklarowało, że jest ona zdecydowanie ważna, 66 osób (7,8%) określiło ją jako raczej ważną. 25 respondentów (2,9%) uznało, że trudno powiedzieć. Jedynie nieliczna grupa uznała osobisty związek z Bogiem jako zdecydowanie nieistotny (0,7%) i raczej nieistotny (0,5%). Tak wysoki stopień identyfikacji respondentów z wiarą można połączyć z faktem, że ponad połowa z nich (51,8%) zadeklarowała formację w jednej ze wspólnot parafialnych.

W kontekście podjętego w ramach II Kongresu Teologii Praktycznej poszukiwania modelu „Parafii Jutra”, istotne znaczenie dla duszpasterskiej refleksji posiada pytanie o stopień zaspokojenia duchowych potrzeb i oczekiwań przez dotychczasową formację w parafii. Najlicniejsza grupa pytanych zadeklarowała pełną satysfakcję w tym względzie (30,9%). Ankietowani raczej usatysfakcjonowani stanowili 24,6%. Brak osobistej wartościującej opinii zadeklarowało 25% pytanych, zaś częściowe i całkowite niezaspokojenie potrzeb i duchowych oczekiwań zadeklarowało odpowiednio 10,7% i 8,8% uczestników ankiety. Dwie ostatnie kategorie dają łącznie 19,5%, co stanowi prawie 1/5 osób zawiedzionych sposobem prowadzonej w parafii formacji.

Wśród celów programu duszpasterskiego „Uczestniczę we wspólnocie Kościoła” dostrzega się potrzebę ożywienia świadomego uczestnictwa każdego wiernego (świeckiego i duchownego) w życiu i misji Kościoła²⁰. Wobec powyższego, szczególnej wagi nabiera pytanie o poczucie współodpowiedzialności za parafię. Przeważająca większość respondentów zadeklarowała zdecydowanie wysoki (50,6%) oraz wysoki (23,3%) stopień poczucia współodpowiedzialności za parafię. 14,7% pytanych zadeklarowało niezdecydowanie w tym względzie, zaś 11,3% ujętych łącznie,

²⁰ Musioł, Szymczak, „Program duszpasterski,” 12.

wyraziło częściowy lub całkowity brak poczucia współodpowiedzialności za parafię.

W kontekście szeroko ujmowanej problematyki formacji rodziny jako Kościoła domowego, istotne znaczenie posiadają pytania dotyczące jakości formacji przygotowującej do małżeństwa, czasu spędzanego wspólnie z dziećmi, wspólnej rodzinnej modlitwy oraz postrzegania parafii jako przestrzeni przyjaznej dla małżeństw. Pierwsze ze wskazanych pytań, mające na celu zebranie opinii na temat jakości przygotowania do życia w małżeństwie wykazało, że 32,5% pytanych ocenia je zdecydowanie dobrze. Nieco mniejsza grupa licząca 25,9% zadeklarowała poczucie dobrego przygotowania. Wśród osób o nieokreślonej opinii w tym względzie było 21,6% pytanych. Poważne deficyty w przygotowaniu do małżeńskiego życia zadeklarowało 11,7% badanych, zaś jego całkowity brak 8%.

Skuteczne wypełnienie celów i zadań właściwych dla rodzinnego katechumenatu uwarunkowane jest w znacznym stopniu czasem spędzonym wspólnie przez rodzinę. Kolejne z pytań dotyczyło zatem ilości czasu poświęcanego codziennie dzieciom. Uzyskane odpowiedzi można zebrać w dwóch grupach. Do pierwszej zaliczyć można odpowiedzi małżonków nieposiadających dzieci (10,7%) oraz mających dorosłe dzieci, które założyły już własną rodzinę (16,7%). Wśród pozostałych uczestników badania 41,7% zadeklarowało poświęcanie dzieciom więcej niż dwie godziny dziennie; 18,5% od 1 do 2 godzin; 10,8% od 15 minut do 60 minut; zaś 1,6% zadeklarowało, że poświęca dzieciom mniej niż kwadrans. Do istoty i natury Kościoła domowego należy domowa liturgia (funkcja kapłańska). Wyraża się ona poprzez wspólną modlitwę małżonków i rodzin. Praktykę wspólnej modlitwy zadeklarowało 68,8% pytanych małżonków. 31,2% oświadczyło, że nie praktykuje w rodzinie modlitwy ze współmałżonkiem i dziećmi.

Ostatnie z pytań zamkniętych dotyczyło postrzegania parafii jako przestrzeni przyjaznej dla rodzin. Jako zdecydowanie przyjazną określiło własną parafię 34,5% respondentów. Jako raczej przyjazną 25,9%. 21,6% nie posiadało własnego osądu, zaś 11,7% oraz 8% zadeklarowało postrzeganie parafii, jako przestrzeni raczej oraz zdecydowanie nieprzyjaznej dla małżeństw.

Współodpowiedzialność za parafię powinna przejawiać się poprzez konkretne formy zaangażowania w życie parafii. Odpowiadając na pyta-

nie dotyczące osobistego zaangażowania, ankietowani wskazali następujące rodzaje posług: we wspólnotach prorodzinnych i innych grupach parafialnych (153); w modlitwie – w tym wstawienniczej (79); w posłudze narzeczonym, małżeństwom i rodzinom (78); posługą szafarza/posługą liturgiczna/oprawa Mszy Świętej (68); uczestnictwo we Mszy Świętej i nabożeństwach (66); pomoc charytatywna/Caritas (54). Znamiennym pozostaje fakt, że aż 157 respondentów nie udzieliło na to pytanie żadnej odpowiedzi lub odpowiedziało – nie wiem.

Badania wśród prezbyterów archidiecezji katowickiej przeprowadzone zostały w październiku 2022 roku. Prośba o wypełnienie ankiety przesłana została do księży przez okólnik duszpasterski, zawierający link do formularza ankiety umieszczonego na dysku Google. Ankieta skierowana do księży miała na celu pozyskanie opinii, w jaki sposób kapłani oceniają swoją współpracę ze świeckimi; jakie deficyty w formacji kapłańskiej (zarówno podstawowej jak i stałej) odczuwają na polu współpracy z rodzinami w parafiach; w jakim stopniu czują się przygotowani do współpracy z rodzinami? Celem badania było także ustalenie oczekiwań kapłanów wobec Wydziału Duszpasterstwa Rodzin Archidiecezji katowickiej, tzn. w jaki sposób duszpasterstwo rodzin powinno wspierać księży w chrześcijańskiej formacji rodzin w parafii. W ankiecie wzięło udział 94 prezbyterów, zarówno proboszczów jak i wikariuszy. Odpowiadając na pytania zamknięte zawarte w pierwszej części ankiety, kapłani posługiwali się przedstawioną wcześniej skalą ocen od 1 do 5.

Pierwsze z pytań miało na celu uzyskanie opinii prezbyterów odnośnie do niezbędności osób świeckich w parafialnym duszpasterstwie. 88,3% kapłanów wyraziło co do tego mocne przekonanie. 6,4% uznało, że obecność świeckich w duszpasterstwie jest raczej niezbędna. 4,3% nie posiadało wypracowanej opinii, natomiast jeden z kapłanów uznał ich obecność jako zbędną (1,1%). Wysoka ocena znaczenia osób świeckich w duszpasterstwie z całą pewnością rzutuje na ocenę jakości współpracy kapłanów ze świeckimi. Jako zdecydowanie dobrą oceniło ją 61,7% prezbyterów, jako raczej dobrą 30,9%, zaś 5,3% stwierdziło, że trudno to ocenić. Dwóch kapłanów postrzega swoją współpracę z osobami świeckimi raczej źle i zdecydowanie źle.

Jednym z problemów dotyczących kapłanów jest poczucie niedoceniania oraz bezowocności podejmowanych działań. Zapytano zatem,

czy ankietowani prezbiterzy czują się docenieni za swoją posługę duszpasterską. Blisko połowa uznała, że raczej tak (46,8%). Poczucie pełnej satysfakcji duszpasterskiej wyraziło 26,6% księży. 20,2% uznało, że raczej trudno to ocenić. Poczucie niedocenienia w stopniu umiarkowanym zadeklarowało 2 kapłanów (5,3%), a jedna osoba zadeklarowała całkowity brak pozytywnej oceny pełnionej posługi.

Kolejne pytania miały na celu ocenę wybranych aspektów duszpastwstwa małżonków i rodzin. Pierwsze z pytań dotyczyło poczucia bliskości i znajomości problemów rodzin. Aż 89 duszpasterzy, tj. 94,7% stwierdziło, że problemy rodzin są im zdecydowanie bliskie (62,8%) lub raczej bliskie (31,9%). Jedynie trzech pytanych nie dokonało w tym względzie jednoznacznej oceny, zaś jeden z kapłanów wskazał na osobisty dystans wobec problemów rodziny.

Wśród postulatów zgłaszanych w ankiecie dla małżonków pojawiała się kwestia kontaktu kapłanów z parafianami. Zapytano zatem duchownych, jak oceniają swój kontakt z małżonkami i rodzinami w parafii, w której posługują. Najlichniesza grupa ankietowanych (44,7%) uznała, że posiada raczej dobry kontakt. Zdecydowanie dobrze oceniło własną postawę w tym względzie 37,2% pytanych, zaś 16% nie wyraziło wartościującej oceny. Dwóch księży zasygnalizowało trudności w relacjach z małżonkami i rodzinami.

Kolejne z pytań dotyczyło przygotowania duchownych do owocnego towarzyszenia małżonkom i rodzinom. Najlichniesza grupa respondentów uznała, że są do tego zadania raczej dobrze przygotowani (43,6%); poczucie pełnej kompetencji wskazało 22,3% księży. Zauważyć należy jednak, że aż 29,8% pytanych zadeklarowało posiadanie wątpliwości w tym względzie. Trzej kapłani (3,2%) uznali, że posiadają na tym polu poważne deficyty, a jeden czuje się nieprzygotowany.

W podobny sposób odpowiedzieli duszpasterze na pytanie o indywidualne towarzyszenie małżonkom w rozwoju ich duchowości małżeńskej. Najlichniesza grupa przyznała, że raczej starają się podejmować to zadanie (36,2%), duże zaangażowanie w tym względzie potwierdziło 27,7%. Jednoznacznej opinii nie wyraziło 23,4% badanych. 10,6% udzielających odpowiedzi przyznało, że raczej nie podejmują działań duszpasterskich w tym względzie, zaś dwóch księży potwierdziło całkowity brak zaangażowania.

W ankiecie zamieszczono także pytanie dotyczące towarzyszenia związkom niesakramentalnym w ich drodze do Pana Boga. Analiza udzielonych odpowiedzi pokazała znaczny spadek duszpasterskiej aktywności wobec tej grupy parafian. Aż 33,1% prezbiterów wybrało kategorię – trudno powiedzieć. 20,2% uznało, że raczej nie; a 6,4% zdecydowanie nie. Jedynie 21,3% przyznało, że obejmuje związki niesakramentalne w parafii duszpasterską opieką, zaś 6,4% wskazało brak działań duszpasterskich.

Kolejne pytania dotyczyły katechumenalnej funkcji rodziny, jako Kościoła domowego. Zadaniem duszpasterzy było najpierw wyrażenie opinii, czy rodziny w parafii, w której posługują są w większości wierzące i praktykujące. Najliczniejsza grupa pytanых uznała, że trudno dokonać w tym względzie jednoznacznej oceny (35,1%); 22,3% oceniło, że raczej tak; natomiast 19,1% zdecydowanie tak. Odmiennego zdania co do wiary i gorliwości praktyk religijnych większości rodzin w parafii było 18,1% kapłanów; 5,3% zdecydowanie temu zaprzeczyło. Odnośnie do katolickiego wychowania dzieci w rodzinach, aż 41,5 % duszpasterzy zadeklarowało brak jednoznacznej opinii w tym względzie; 28,7% uznało, że rodziny raczej dobrze wywiązują się z tego zadania. Jedynie 7,4% badanych wyraziło na temat faktycznego wychowania katolickiego w rodzinach zdecydowane przekonanie. 20,2% pytanых uznało, że katolickie wychowanie w rodzinach posiada istotne braki, zaś dwóch księży całkowicie zanegowało jego istnienie.

Dynamiczny kontekst społeczno-kulturowy w którym żyjemy, pomaga się uwzględnić „znaków czasu” w kształtowaniu strategii duszpasterstwa²¹. Ostatnie z pytań ankiety miało na celu zebranie opinii księży, na ile czują się oni otwarci na nowe pomysły duszpasterskie, adekwatne do otaczającej rzeczywistości. Najliczniejsza grupa respondentów wyraziła zdecydowane przekonanie o swojej otwartości (67%); aż 25,5% zadeklarowało, że są raczej otwarci. Trudność oceny własnej postawy w tym wymiarze przyznało 6,4% księży, zaś jeden, że nie jest otwarty na żadne zmiany.

²¹ Wojciech Cichosz, „Wartość rodziny chrześcijańskiej w dobie współczesnych przemian kulturowo-postindustrialnych. Od rodziny nuklearnej do rodziny globalnej,” *Studia Włocławskie* 14 (2012): 248–266.

3. WNIOSKI I POSTULATY

Przeprowadzone badania przyczyniły się do stworzenia dokumentu *Duszpasterstwo (rodzin) archidiecezji katowickiej. Plan strategiczny na okres (2021–2025)*²². Uwzględniając Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej²³ zaproponowano wprowadzenie kluczowych zmian, warunkujących osiągnięcie celów postawionych przez autorów dokumentu. Są nimi:

- stała formacja osób świeckich zmierzająca do powierzenia im odpowiedzialności za konkretne przestrzenie życia parafii i podejmowane działania duszpasterskie;
- położenie nacisku na organizację w parafiach inicjatyw duszpasterskich organizowanych przez świeckich, pozwalających wiernym na dobrowolny i nieregularny udział w spotkaniach formacyjnych (np. warsztaty dla małżonków, spotkania biblijne itp.);
- zmotywowanie członków grup i wspólnot parafialnych do realnego zaangażowania się w życie parafii;
- zmotywowanie i formacja rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz rodzinnego przygotowania dzieci do sakramentów inicjacji (wspomagająca, a nie zastępująca rola Kościoła);
- odciążenie księży z części obowiązków duszpasterskich/formacyjnych poprzez przekazanie ich osobom świeckim, dla koncentracji kapłanów na sprawowaniu sakramentów, głoszeniu słowa Bożego, indywidualnym towarzyszeniu wiernym oraz koordynacji działań osób świeckich w parafii;
- zmiana wizerunku kurii z kontrolno-oceniającego na wspomagająco-doradczy.

W kilku wybranych parafiach archidiecezji katowickiej rozpoczęła się pilotażowa aplikacja dokumentu²⁴. W podejmowanych działaniach

²² *Duszpasterstwo (rodzin) Archidiecezji katowickiej. Plan strategiczny na okres (2021–2025)* (Katowice: maszynopis, 2021). Dokument dostępny jest w Wydziale Duszpasterstwa Rodzin Kurii Metropolitalnej w Katowicach.

²³ Wiktor Skworc, *Wsluchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej* (Katowice: Wydawnictwo Księgarnia św. Jacka, 2016).

²⁴ Próby realizacji wskazań dokumentu podjęto w parafiach: NSPJ i św. Jana Bosko w Katowicach – Piotrowicach, MB Częstochowskiej w Katowicach – Podlesiu oraz Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Świętochłowicach.

przyjęto złożenie, aby zmierzać nie tyle do realizacji samego dokumentu, co poszukiwać możliwości adaptacji proponowanych wskazań do uwarunkowań konkretnej wspólnoty parafialnej.

Odnosząc się całościowo do uwarunkowań dzisiejszego duszpasterstwa, w pełni uzasadnionym jawi się postulat dowartościowania mistagogicznego wymiaru formacji rodzin, od lat obecny w polskiej refleksji katechetyczno-duszpasterskiej²⁵. Z uznaniem przyjąć należy, że został on uwzględniony we wskazaniach nowego programu nauczania religii²⁶. Jak stwierdzono w dokumencie, to właśnie „rodzice są pierwszymi wychowawcami, a rodzina tworzy pierwszą wspólnotę dojrzewania i rozwoju wiary. Ta najmniejsza, a zarazem najbardziej naturalna wspólnota powinna odzwierciedlać różne aspekty i funkcje życia całego Kościoła”²⁷. Wskazując główne kierunki działań katechetyczno-duszpasterskich w nowym programie, akcentuje się konieczność umacniania świadomości wiernych, że rodzina jest wezwana do wspólnej, codziennej modlitwy, do czytania słowa Bożego i Komunii eucharystycznej. Należy dążyć do stworzenia autentycznej katechezy rodzinnej, bez której nie sposób mówić o pełnym uczestnictwie rodziny w życiu parafii. Spotkania te powinny wspomagać rodziny w wypełnianiu zadań formacyjnych²⁸.

BIBLIOGRAFIA

„Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*,” w Sobór Watykański II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje* (Poznań: Pallottinum, 2002), 377–401.

„Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*,” w Sobór Watykański II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje* (Poznań: Pallottinum, 2002), 104–166.

Buchta, Roman i Cichosz, Wojciech i Zellma, Anna. “Religious education in Poland during the COVID-19 pandemic from the perspective of religious teachers of

²⁵ Roman Buchta, *Mistagogia w polskiej refleksji i praktyce katechetyczno-duszpasterskiej po II Soborze Watykańskim* (Katowice: Wydawnictwo Księgarnia św. Jacka, 2017), 440–446.

²⁶ Por. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* (Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2018), 34–35, 78–82, 154–156.

²⁷ Ibidem, 78.

²⁸ Ibidem.

- the Silesian voivodeship." *Religions* 8 (2021): 1–13, <https://www.mdpi.com/2077-1444/12/8/650>.
- Buchta, Roman. *Mistagogia w polskiej refleksji i praktyce katechetyczno-duszpasterskiej po II Soborze Watykańskim* (Katowice: Wydawnictwo Księgarnia św. Jacka, 2017).
- Cichosz, Wojciech. „Duchowość małżeńsko-rodzinna w publikacjach Księdza Profesora Ireneusza Werbińskiego,” *Studia Włocławskie* 22 (2020): 91–106.
- Cichosz, Wojciech. „Wartość rodziny chrześcijańskiej w dobie współczesnych przemian kulturowo-postindustrialnych. Od rodziny nuklearnej do rodziny globalnej,” *Studia Włocławskie* 14 (2012): 248–266.
- Cichosz, Wojciech. *Wychowanie integralne. Praktyczna recepcja Gimnazjum w Zespole Szkół Katolickich im. św. Jana Pawła II w Gdyni 1992–2019* (Pelplin: Bernardinum, 2019).
- Duszpasterstwo (rodzin) Archidiecezji katowickiej. Plan strategiczny na okres (2021–2025)* (Katowice: Maszynopis, 2021).
- Fiałkowski, Marek. „Rodzina domowym Kościołem.” W *Teologia pastoralna*, vol. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*, red. Ryszard Kamiński, (Lublin: Wydawnictwo ATLA 2, 2000): 171–176.
- Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska Christifideles laici* (30.12.1988) (Katowice: Drukarnia Diecezjalna, 1989).
- Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska Familiaris consortio* (22.11.1981) (Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 2000).
- Katechizm Kościoła Katolickiego* (Poznań: Pallottinum, 1994).
- Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski. *Uczestniczę we wspólnocie Kościoła. Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2023/2024* (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2023).
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* (Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2018).
- Musioł, Waldemar i Szymczak, Wioletta. „Program duszpasterski Uczestniczę we wspólnocie Kościoła.” W *Uczestniczę we wspólnocie Kościoła. Program duszpasterski Kościoła katolickiego w Polsce na rok 2023/2024. Zeszyt teologiczno-pastoralny* (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2023): 11–18.
- Poręba, Piotr. „Rodzina chrześcijańska »małym Kościołem«.” W *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, red. Franciszek Adamski (Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, 1982): 185–202.
- Poręba, Piotr. „Wychowanie religijne w rodzinie.” W *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, red. Franciszek Adamski (Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, 1973): 182–200.
- Skworc, Wiktor. *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej* (Katowice: Wydawnictwo Księgarnia św. Jacka, 2016).
- Strategia duszpasterstwa (rodzin) Archidiecezji Katowickiej*. <https://rodzina.archidiecezja-katowicka.pl/materialy-i-dokumenty/dokumenty-do-pobrania> (dostęp: 3.09.2023).
- Szymczak, Wioletta. „Rodzina jako Kościół domowy a wspólnotowe życie i funkcjonowanie Kościoła.” W *Uczestniczę we wspólnocie Kościoła. Program duszpasterski Ko-*

ścioła katolickiego w Polsce na rok 2023/2024. Zeszyt teologicznopastoralny (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2023): 77–95.

Zarządzenie Arcybiskupa Katowickiego Wiktora Skworca z dnia 4 maja 2020 roku o częściowej zmianie regulacji prawnych, <https://www.archidiecezjakatowicka.pl/o-diecezji/aktualnosci/1277-czesciowa-zmiana-regulacji-prawnych-2> (dostęp: 4.04.2024).